

نشریه دانشکده ادبیات و علوم انسانی

دانشگاه شهید باهنر کرمان

دوره جدید، شماره ۲۵ (پیاپی ۲۲) بهار ۸۸

جمله های سببی و دو مفعولی از دیدگاه حاکمیت و مرجع

گزینی و کمینه گرایی* (علمی - پژوهشی)

سید بهنام علوی مقدم

عضو باشگاه پژوهشگران جوان

دانشگاه آزاد اسلامی - واحد تهران جنوب

چکیده

این مقاله بر آن است تا ساختار درونی جمله های دارای گروه های فعلی دو مفعولی و جمله های سببی را بر اساس نظریه های حاکمیت و مرجع گزینی و نیز کمینه گرایی بررسی، و ارائه طریق این نظریه ها را در مورد این گونه ساختها در فارسی امتحان کند و سرانجام چگونگی نمایش آنها را در نمودارهای درختی بنمایاند. با توجه به اینکه جمله های سببی و دارای گروه فعلی دو مفعولی، بیش از یک مفعول اجباری دارد به نظر می رسد پیشنهاد لارسن مبنی بر به کار گیری گروه های فعلی هسته ای و پوسته ای در مورد این ساختها صادق باشد

کلید واژه ها: حاکمیت و مرجع گزینی، کمینه گرایی، گروه فعلی هسته ای و پوسته ای، جمله سببی، فعل دو مفعولی

مقدمه

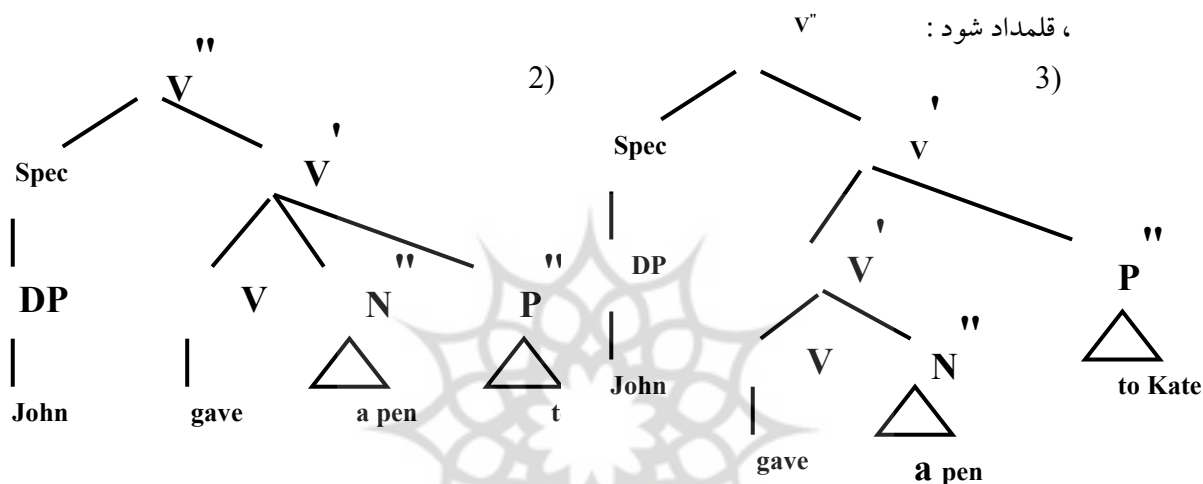
یکی از مسائل مهمی که همواره در نحو مطرح بوده، چگونگی نمایش ساختار درونی گروه های فعلی دو مفعولی و نیز جملات سببی است. این مقاله بر آن است که این نوع جملات را بر اساس نظریه های حاکمیت و مرجع گزینی و کمینه گرایی مطالعه کند و این نظریه ها را با داده های زبان فارسی محک بزند.

گروه های فعلی دو مفعولی

از آنجا که مفعولهای این گروه های فعلی، متمم های فعل به شمار می رود و وجودشان اجباری است، یک راه حل برای نمایش ساختار این گروه های فعلی، نمودار سه شاخه ای است. مثال زیر، این توضیحات را واضحتر می سازد:

1) John gave a pen to Kate.

در این مثال، *a pen* و *to Kate* متممهای فعل است و در نمودار نیز باید خواهرهای فعل

مسئله ای که در نمودار مشاهده می شود، این است که در این نمودار *V*، دارای سه شاخه است. این قضیه با اصول کلی نظریه حاکمیت و مرجع گزینی (GB) در تضاد است؛ چرا که در این نظریه، تمامی گره ها باید دارای دو شاخه باشد. از طرفی اگر *to Kate* را خواهر *V* فرض کنیم، این عبارت، حکم افزوده را پیدا می کند (نمودار شماره ۳).

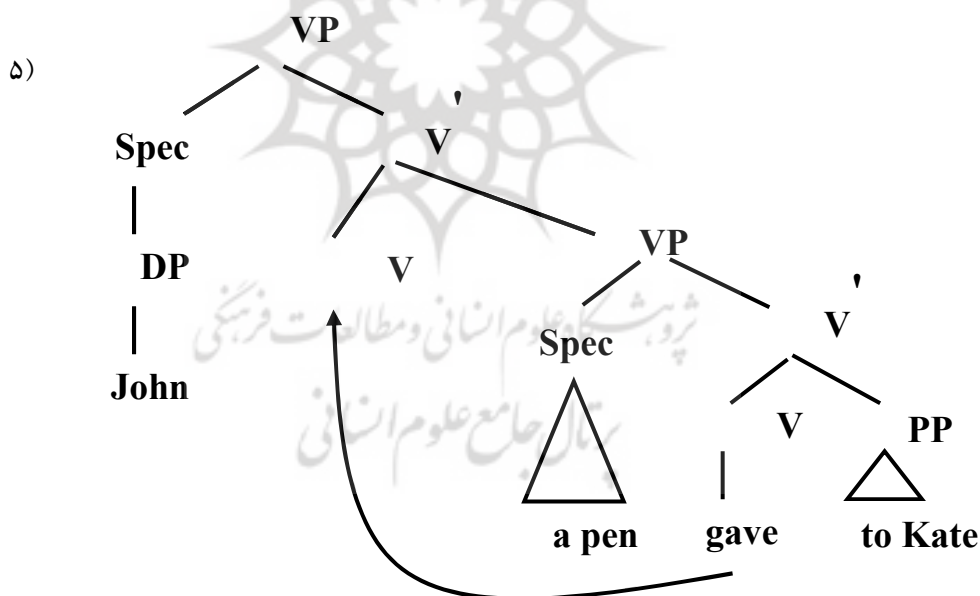
حذف کردن افزوده از جمله از لحاظ معنایی به جمله خللی وارد نمی کند. در صورتی که در مورد مثال بالا حذف *to Kate* جمله را غیر دستوری می نماید و این خود نشانگر این است که *to Kate* افزوده نیست، بلکه جزء متممهای فعل و وجودش اجباری است:

John gave a pen.*^۴)

هر چند در ساختار نمودار سوم، اشکال سه شاخه‌ای بودن، رفع شده است در این صورت to Kate ((افزوده)) فرض می‌شود در صورتی که حذف to take به معنی جمله آسیب می‌زند و جمله حاصل، غیر دستوری تلقی می‌گردد.

برای رفع معضلات این چینی، تلاشهای فراوانی صورت گرفت. لارسن در دو مقاله خود در سالهای ۱۹۸۸ و ۱۹۹۰ به تلاش در جهت رفع این اشکالات پرداخت و با پیشنهاد فرض دو گروه فعلی هسته‌ای درونی و پوسته‌ای برونی به این معضلات پایان داد. براساس پیشنهاد وی، یک گروه فعلی در درون گروه فعلی دیگر قرار می‌گیرد. گروه فعلی بالاتر را با VP و گروه فعلی پایین‌تر را با VP نشان می‌دهند. گروه فعلی بالایی (vp) را «گروه فعلی پوسته‌ای بیرونی» و «گروه فعلی پایینی (VP)» را «گروه فعلی هسته‌ای درونی» می‌نامند.

چامسکی نیز این پیشنهاد را پذیرفته است. در نمودار پیشنهادی لارسن، تمام گره‌ها، دارای دو شاخه‌است و هم‌چنین مسئله افزوده بودن در نمودار شماره ۳ نیز حل می‌شود. نمودار ذیل، پیشنهاد لارسن برای نمایش جمله (۱) است:

لازم به ذکر است که همزاد جمله‌های دارای فعل دو مفعولی یعنی « ساخت گروه اسمی مضاف » نیز با اتخاذ شیوه لارسن قابل توجیه است :

۶) John gave Kate a pen.

در اینجا به دلیل عدم ارتباط این موضوع فوق زبان فارسی از وارد شدن به بحث ، خودداری می شود .

به کارگیری گروه های فعلی هسته‌ای درونی و پوسته‌ای بیرونی در زبان انگلیسی

رد فورد در کتاب ۱۹۹۷ خود به کارگیری گروه‌های فعلی هسته‌ای درونی و پوسته‌ای بیرونی را در توجیه موارد ذیل ، مناسب دانسته و به تفصیل بدانها پرداخته است .

Ergative Predicates: (A) مانند فعلهایی همچون Fill, Roll و ...

We rolled the ball down the hill **مثال**

(B): فعلهای دارای حرف اضافه‌ای مانند Close down

They may close down the store:
They may close the store down.

(C): فعلهای متعدی که صورت ناگذر ندارد؛ مانند load , blame و take ...

They blame you for the accident **مثال**

Ditransitive Predicates: (D) مانند get, pass و ...

They'll **مثال**

get the man the gun

Resultative Predicates: (E) مانند فعلهایی همچون Turn, Paint و ...

(گزاره‌های نتیجه‌ای)

مثال

The acid turned the litmus red.

(F) گزاره های سه ظرفیتی با بند های متمم

(Three place predicates with clausal complement)

مثال

She suggested to him that they should try safe syntax.

(G) Object Control Predicates (گزاره های با مفعول کنترلی)

مانند فعلهای ask, decide و ...

They asked the man to fire the driver مثال

(H) Monotransitive predicates: مانند read, sell و ...

مثال

He read the latter.

(I) Unergative predicates: مانند lie, protest

مثال :

He may protest.

(J) Unaccusative predicates: مانند appear, Stand و ...

There appeared a ghostly face.

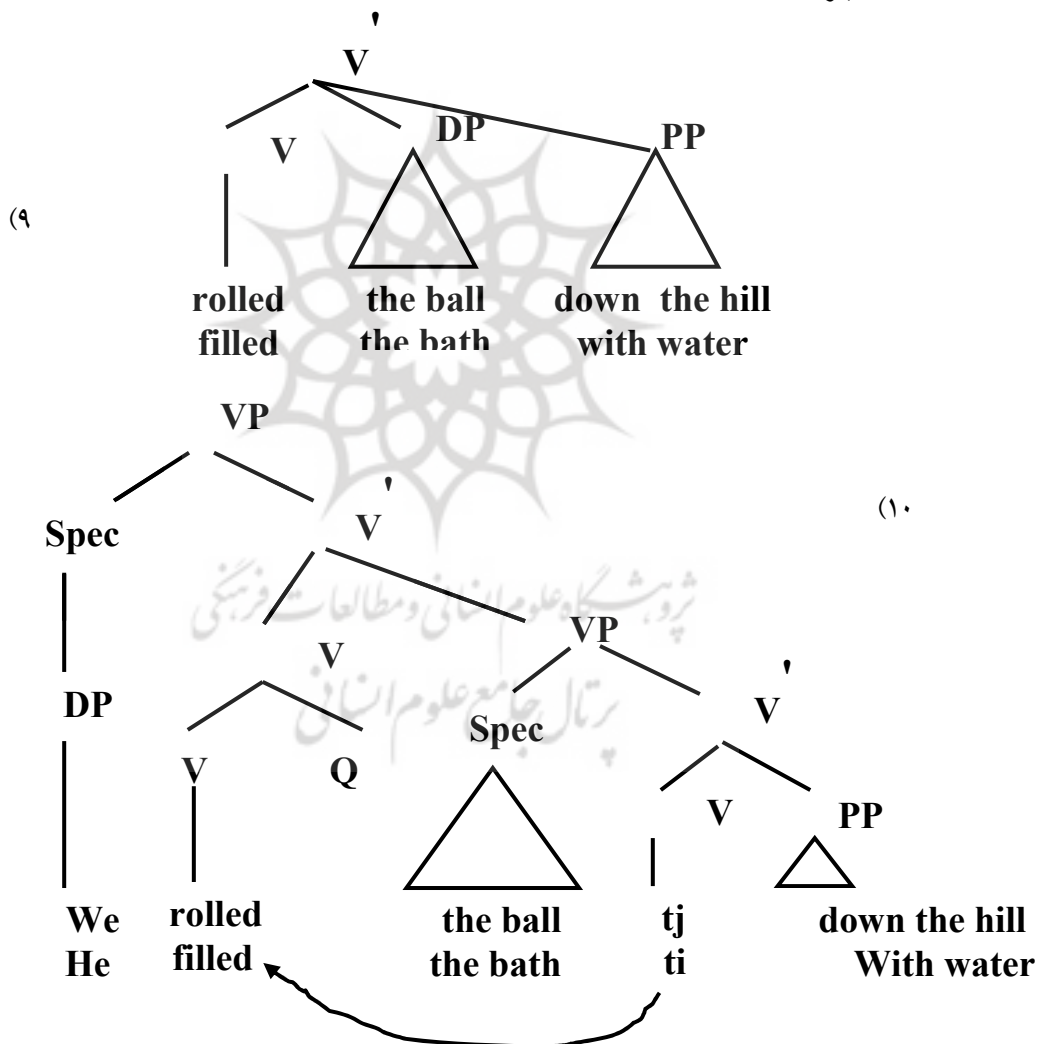
از آنجا که از این موارد دهگانه ، موضوع Ergative و Resultative را می توان به فارسی تعمیم داد ، ابتدا به بررسی آنها در زبان انگلیسی می پردازیم و سپس آن را به فارسی بسط می دهیم .

اگر به جمله‌های زیر توجه شود، ملاحظه می‌گردد که گزاره‌های آنها دارای دو متمم، یکی به صورت تنها و دیگری به همراه یک حرف اضافه است.

۷) We rolled the ball down the hill.

۸) He filled the bath with water.

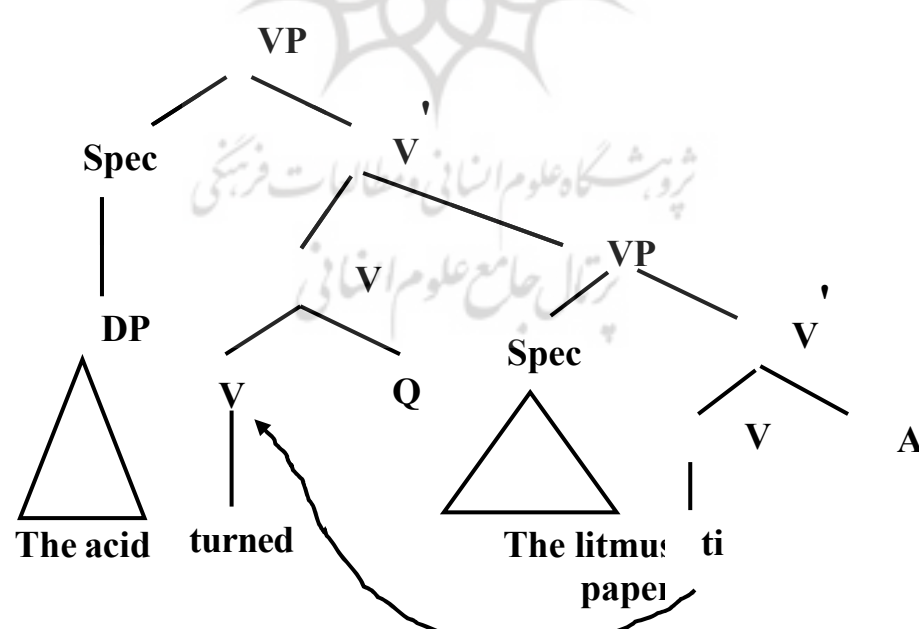
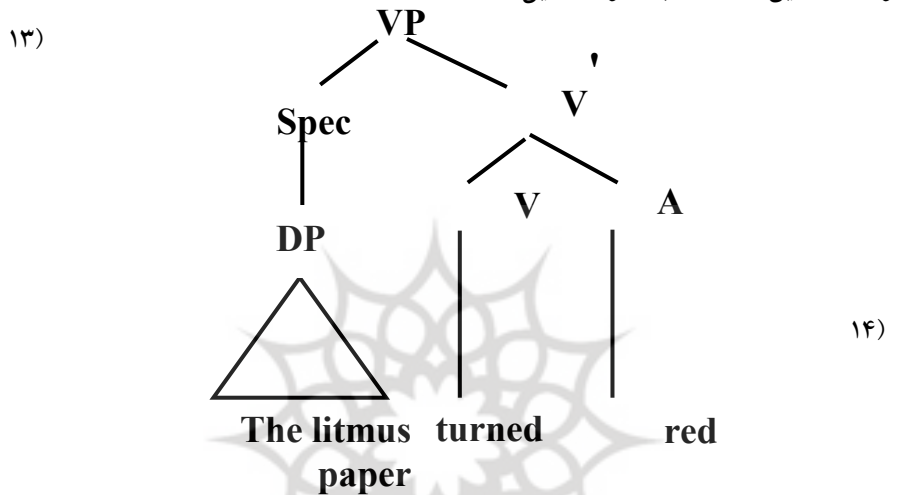
همان‌طور که در ابتدای مقاله، اشاره شد، به کار بردن گره سه شاخه‌ای به دلیل مغایرت با اصول کلی نظریه حاکمیت و مرجع‌گزینی، دارای اشکال است: بنابراین به کار گرفتن گروه‌های فعلی پوسته‌ای و هسته‌ای برای نمایش صحیح جملات ۷ و ۸ مناسبتر است.

هم چنین به نظر می رسد گزاره های نتیجه ای (Resultative predicates) نیز در فارسی در ساختهای سببی قابل بسط باشد. به همین دلیل در اینجا مثالی از انگلیسی به منظور روشن تر شدن موضوع آورده می شود:

- ۱۱) The litmus paper turned red.
- ۱۲) The acid turned the litmus paper red.

نمودارهای این دو جمله به صورت ذیل است:

ملاحظه می‌شود مثال ۱۲ صورت سببی مثال ۱۱، است. در مثال ۱۲ به کارگیری پیشنهاد لارسن مناسب به نظر می‌رسد.

حال به کاربرد گروه های فعلی هسته‌ای درونی و پوسته‌ای برونی در زبان فارسی بپردازیم.

کاربرد گروه فعلی هسته‌ای درونی و گروه فعلی پوسته‌ای بیرونی در زبان فارسی

همان طور که از شواهد برمی‌آید، گروه فعلی هسته‌ای درونی و گروه فعلی پوسته‌ای بیرونی در جمله‌های سببی و نیز در جمله‌های دارای فعل دو متممی کاربرد دارد.

هم چنین کاربرد این گروه‌های فعلی در وجه متعدی فعلهای دو وجهی نیز قابل اثبات است. (هر چند می‌توان این نوع از گروه‌های فعلی را جزء سببی‌ها دانست.)

جمله‌های سببی

جملات دارای افعال سببی به انواع مختلف تقسیم بندی می‌شود. همان طور که اشاره شد، صورت متعدی فعلهای دو وجهی را نوعی سببی می‌دانیم.

سببی‌ها بنا بر تقسیم بندی دبیرمقدم (۱۳۶۷) به دو گروه اصلی سببی مرکب و سببی ساده تقسیم بندی می‌شود:

الف: سببی‌های مرکب عبارت است از باعث شدن، گذاشتن، وادار کردن، مجبور

کردن، اجازه دادن و... (که البته از لحاظ نحوی و معنایی با هم تفاوتی دارد)

مثال: من باعث شدم علی در خانه بماند.

ب- ساختهای سببی ساده که بر سه نوع است

(۱) سببی‌های تکواژی: رنجید ← رنجاند

(۲) سببی‌های کمکی: خالی بودن ← خالی کردن

(۳) سببی‌های ریشه‌ای: شکستن

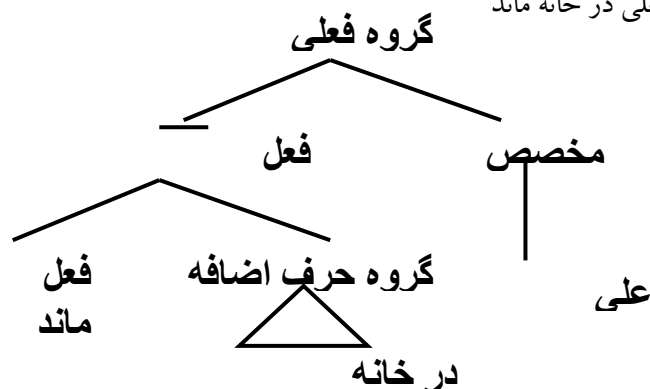
در اینجا به ارائه یک مثال از انواع سببی‌ها، بسنده می‌شود:

الف - سببی مرکب: علی در خانه ماند ← من باعث شدم علی در خانه

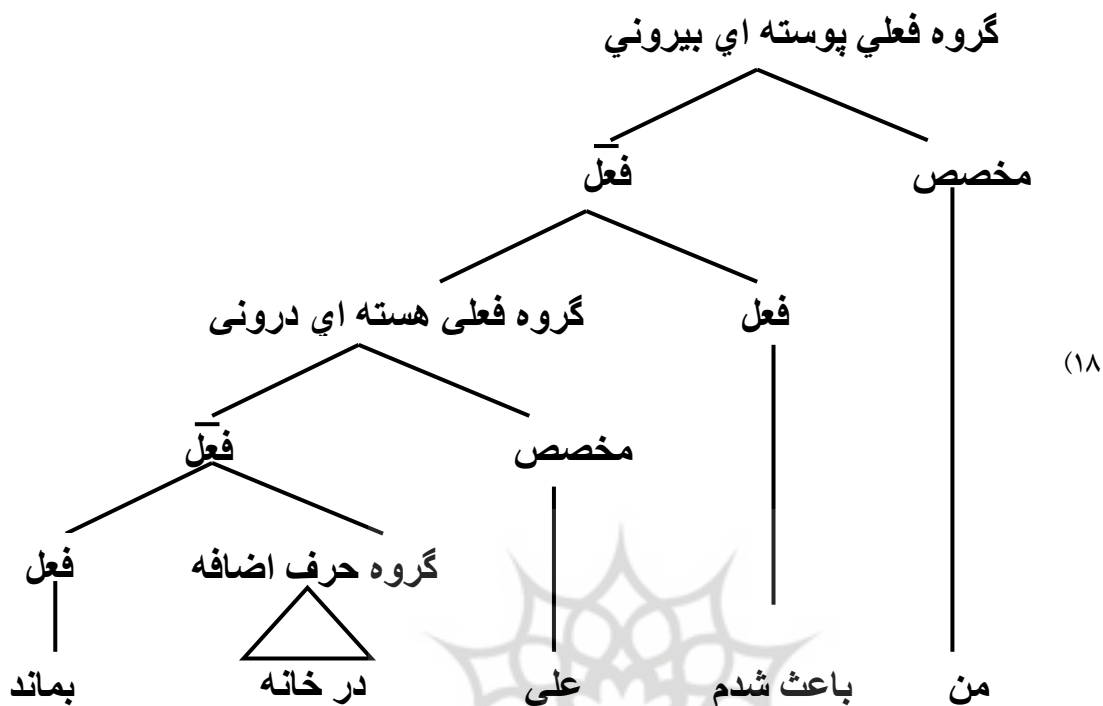
بماند.

(۱۵) علی در خانه ماند

(۱۶)

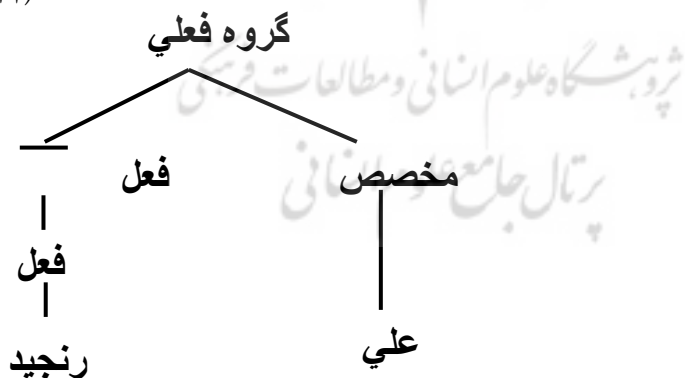
(۱۷) من باعث شدم علی در خانه بماند

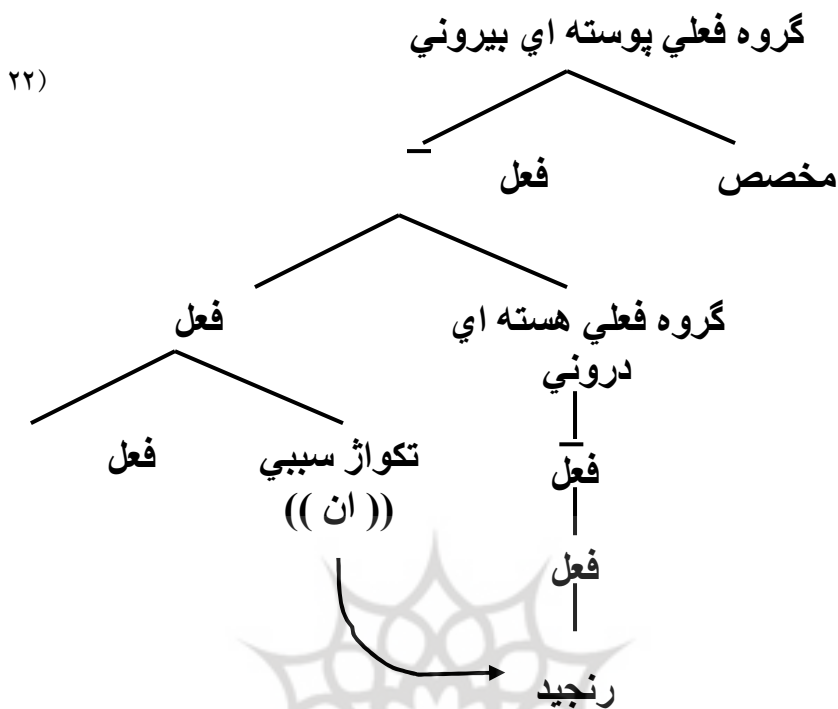
ب : سببی ساده

(۱۹) علی رنجید ← (۲۰) حسین علی را رنجاند : سببی تکواژی

(۲۱)

حسین علی رانجانند

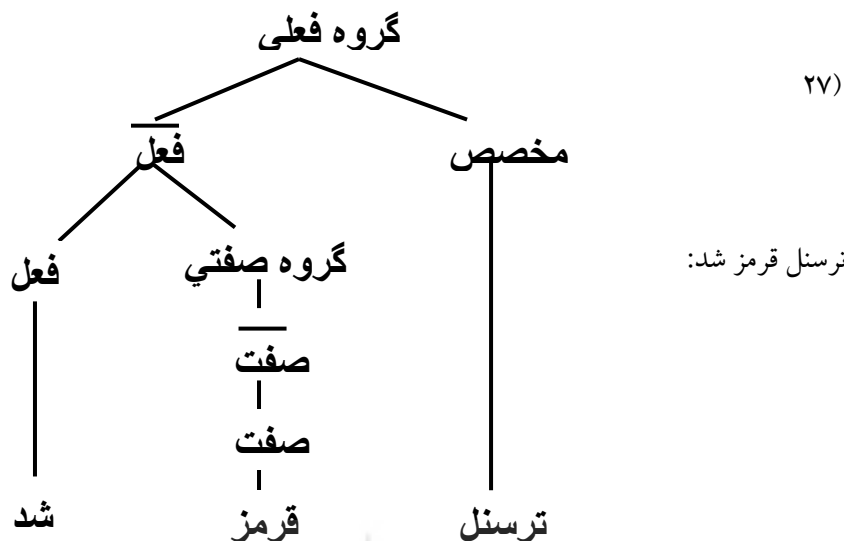

۲۳) ظرف خالی شد ← ۲۴) علی ظرف را خالی کرد: سببی کمکی

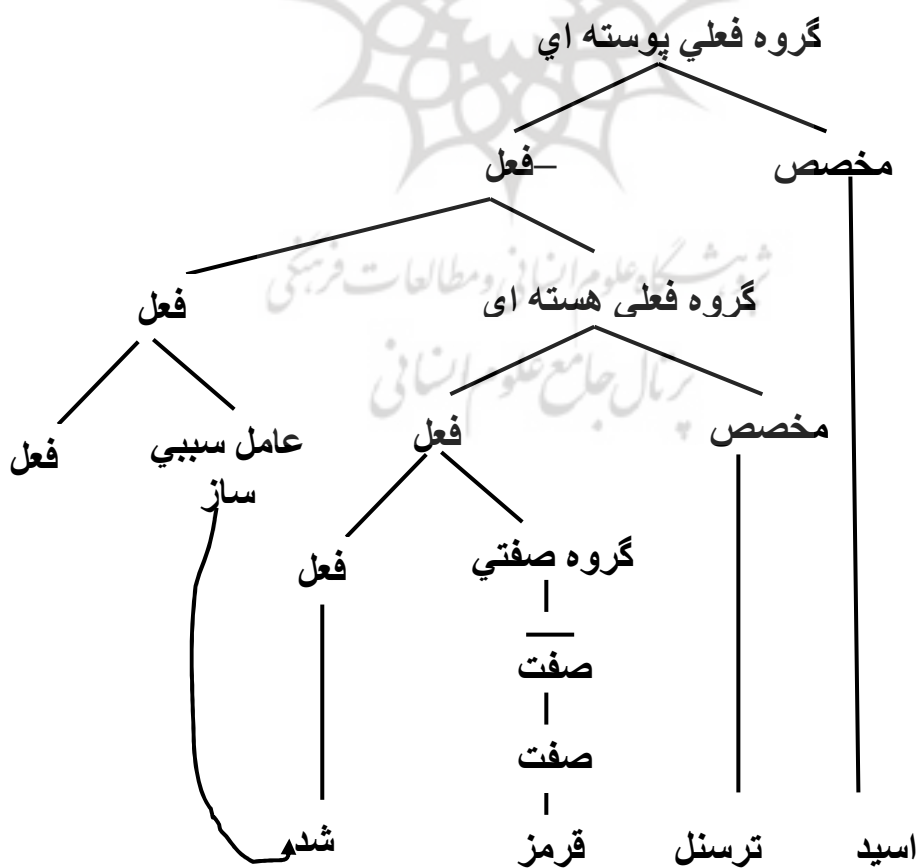
۲۵) ترسنل قرمز شد ← ۲۶) اسید ترسنل را قرمز کرد

همانطوری که قبلاً اشاره شده، این نوع از سببی هامشابه گزاره های نتیجه ای در انگلیسی است .

۲۸)
اسید ترسنل را قرمز کرد

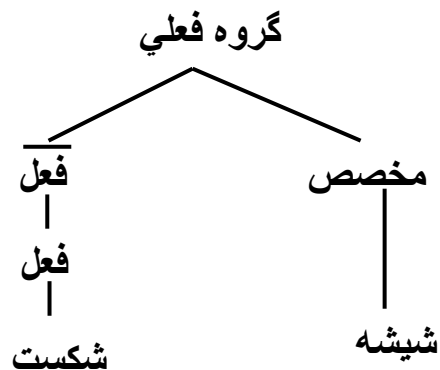

(۲۹) شیشه شکست

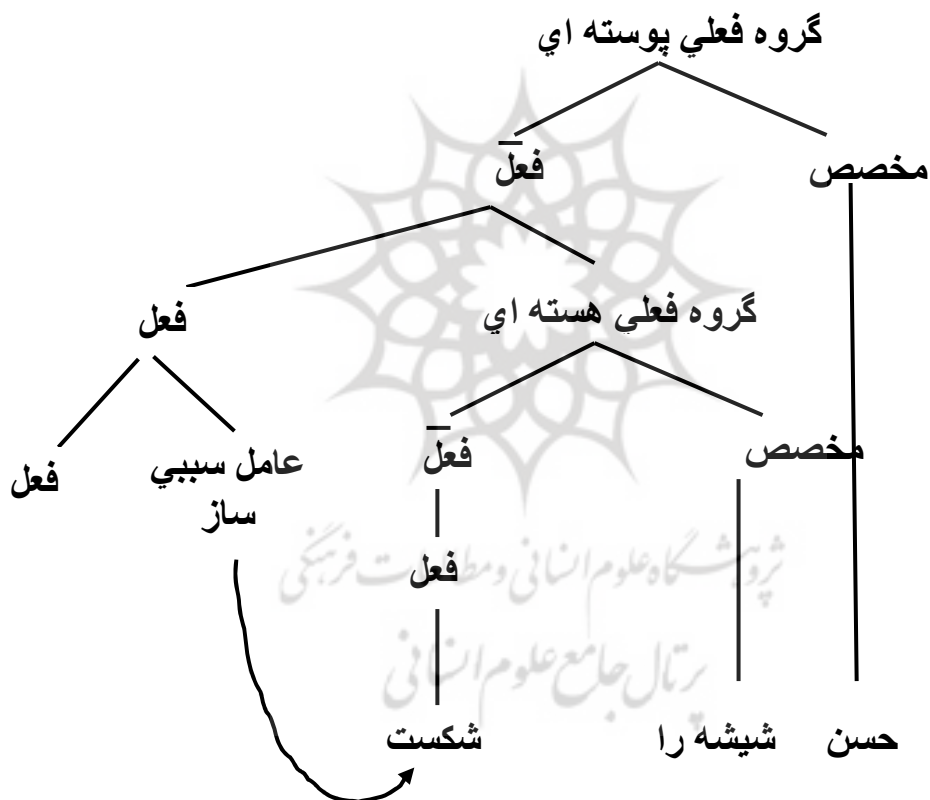
(۳۰) حسن شیشه را شکست: سببی ریشه‌ای

(۳۱)

شیشه شکست

۳۲ حسن شیشه را شکست

تا اینجا ملاحظه شد که در هر دو نوع ساخت سببی، کاربرد گروه‌های فعلی پوسته‌ای و هسته‌ای الزامی است.

ساختهای دارای فعل متعدی دو متممی

فعلهای دارای دو متمم در زبان فارسی را می توان به سه گروه عمده ذیل تقسیم بندی کرد:

A: فعلهای دارای مفعول مستقیم و متمم فعلی

برخی از این فعلها بر حسب حرف اضافه قسم فعلیشان عبارت است از:

الف: آموختن، افزودن، بخشیدن و... (دارای حرف اضافه «به»)

ب: اندودن، آمیختن، سنجیدن و... (متمم فعلی همراه با حرف اضافه «با» است)

ج: پرسیدن، ترساندن؛ خریدن و... (متمم فعلی همراه با حرف اضافه «از» است)

B: فعلهای دارای مفعول مستقیم و مسند(تمیز)

عمده فعلهای این گروه عبارت است از: نامیدن، خواندن، صدا زدن، شمردن و...

(۳۳) علی او را عین الدوله نامید

مفعول مسند(تمیز)

C: فعلهای دارای متمم(مفعول غیر مستقیم) و مسند(تمیز)

مانند گفتن (۳۴) اهل محل به او پهلوان می گفتند.

متمم مسند(تمیز)

مفعول غیر مستقیم

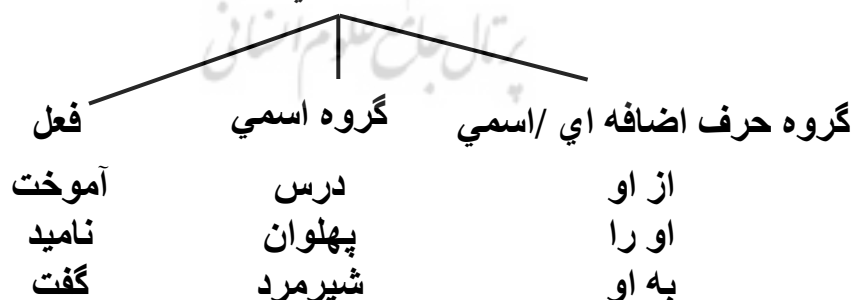
در مورد افعال بالا، می توان گفت که متمم هایشان، اجباری است و خواهرهای هسته (فعل)

محسوب می شوند و اگر بخواهیم آنها را با نمودار سه شاخه ای بنمایانیم به صورت ذیل

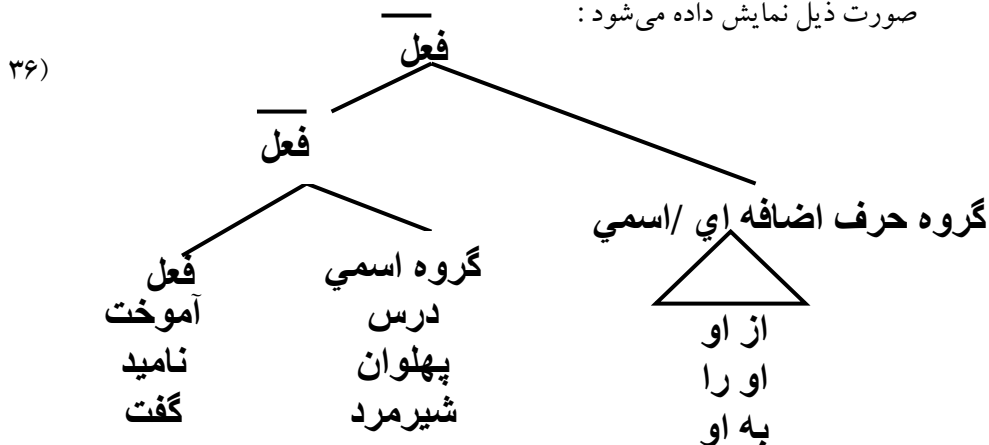
نمایان می شود:

(۳۵)

گروه فعلی

هم چنانکه پیشتر گفته شد به کار بردن نمودار سه شاخه‌ای بر خلاف اصول کلی نظریه حاکمیت و مرجع‌گزینی است. از طرفی اگر متمم را «افزوده» فرض کنیم، نمودار به صورت ذیل نمایش داده می‌شود:

در نمودار ۳۶، هر چند با اشکال سه شاخه‌ای بودن روبه‌رو نیستیم، فرض متمم فعلی به عنوان افزوده صحیح نیست؛ چرا که افزوده، اختیاری است و حذف آن به معنای جمله آسیبی نمی‌زند ولی حذف متمم فعلی، جمله را دچار نقص معنایی می‌کند. پس به کارگیری نمودار ۳۶ نیز مناسب نیست. بنابر پیشنهاد لارسن به کارگیری گروه‌های فعلی هسته‌ای و پوسته‌ای در اینجا جایز است.

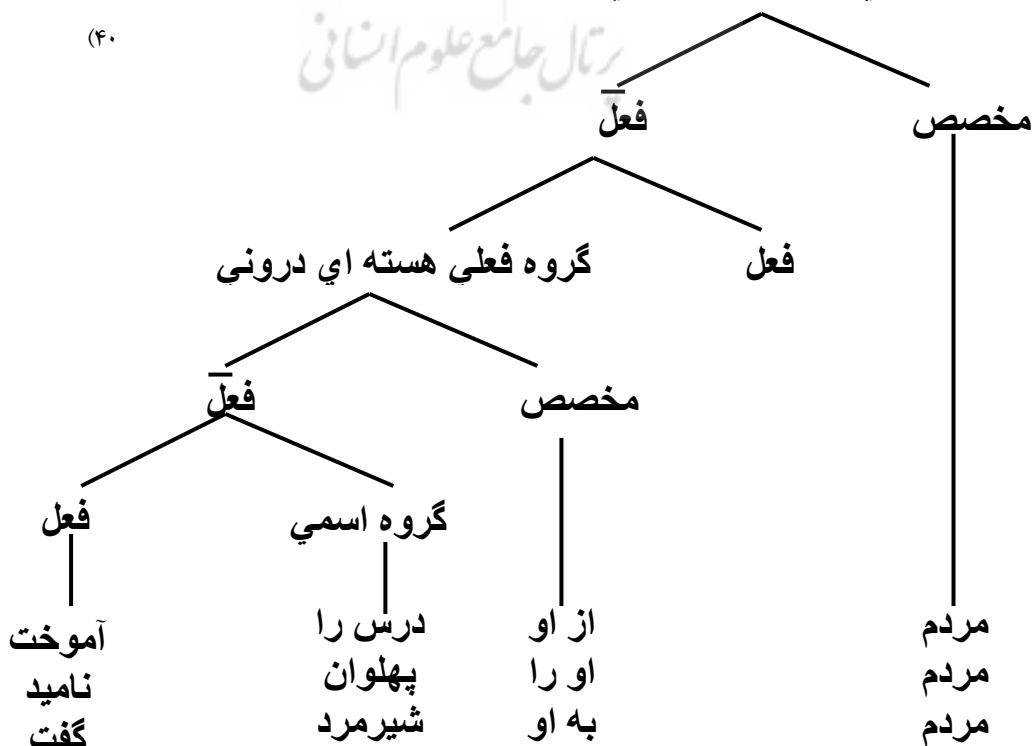
(۳۷) مردم از او درس را می‌آموختند.

(۳۸) مردم او را پهلوان می‌شمردند.

(۳۹) مردم به او شیرمرد می‌گفتند.

گروه فعلی پوسته‌ای بیرونی

(۴۰)

تا اینجا ثابت شد که برای افعال دارای دو متمم فعلی، گروه های فعلی هسته ای و پوسته ای کاربرد دارد.

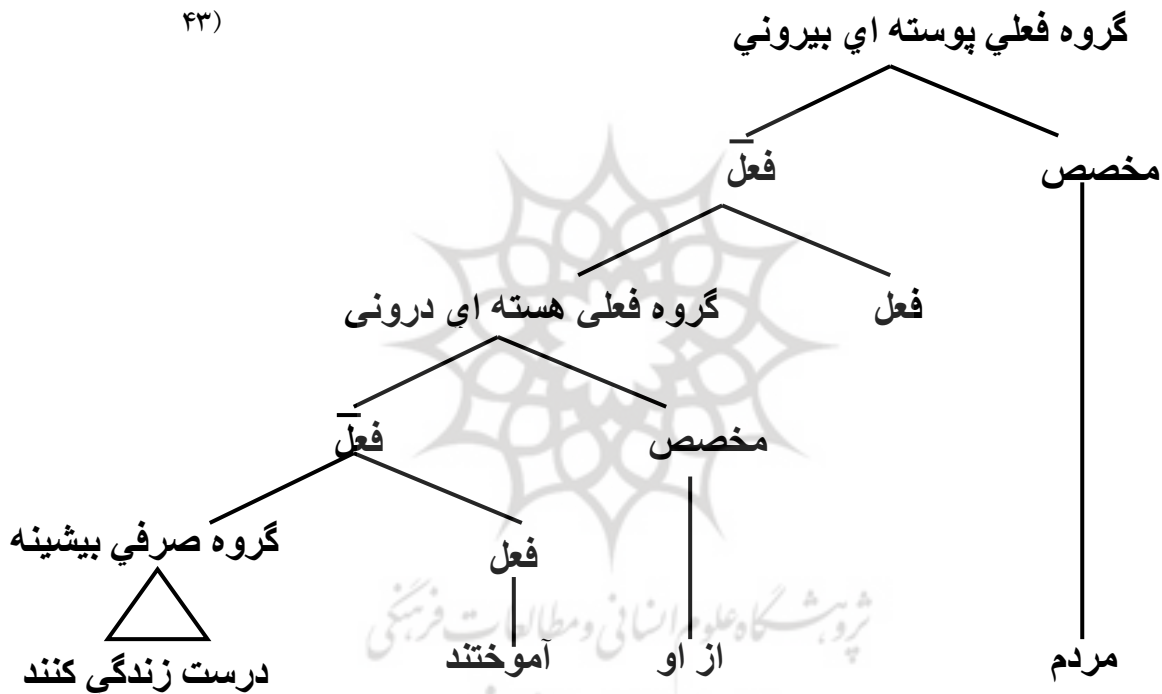
نکته ای که در اینجا می توان یادآور شد این است که گاهی «گروه اسمی» در نمودار ۴۰ ممکن است به صورت یک جمله تظاهر یابد. در این صورت نیز می توان از گروه های فعلی هسته ای و پوسته ای بهره جست.

(۴۱) مردم از او آموختند درست زندگی کنند

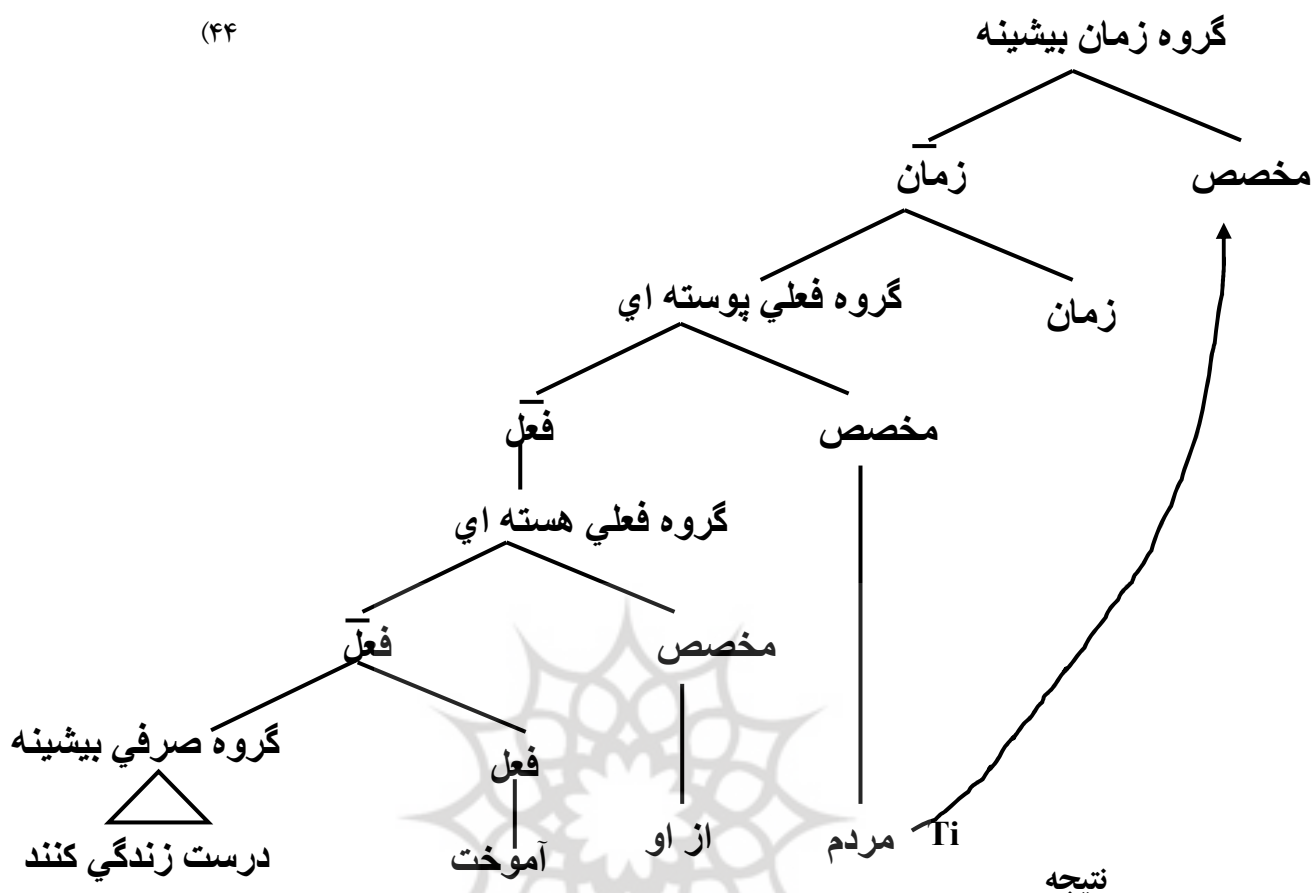
(۴۲) مردم درست زندگی کردن را از او آموختند.

گروه اسمی متمم

(۴۳)

در پایان این مبحث لازم به ذکر است که مخصص گروه فعلی پوسته ای برونی همیشه به مخصص گروه زمان بیشینه ارتقا می یابد؛ به طور مثال در نمودار ۴۳ «مردم» به مخصص گروه بیشینه حرکت می کند و از خود ردی نیز به جای می گذارد.

همان طور که ملاحظه شد، ساختارهای سببی و جملائی که دارای فعلهای دو مفعولی (متمم فعلی) است، بیش از یک متمم (مفعول) اجباری دارد و اگر بخواهیم آنها را در نمودار سه شاخه ای نمایان سازیم با اصول اولیه نظریه حاکمیت و مرجع گزینی در تناقضیم. از طرفی اگر مفعول دوم را خواهر V' فرض کنیم این جزء اجباری، افزوده و در نتیجه قابل حذف تلقی می شود که در این صورت نیز جمله حاصل غیر دستوری است. بنابراین برای رفع این مشکل می توانیم از پیشنهاد لارسن که همان گروه های فعلی هسته ای و پوسته ای (VP core & VP Shell) است، بهره بگیریم. بنابراین زبان فارسی نیز همچون انگلیسی در ساختهای سببی و دو مفعولی - فعلهای دارای دو متمم اجباری - می تواند مؤید عقیده لارسن در این گونه ساختها باشد.

فهرست منابع

منابع فارسی

- ۱- دبیر مقدم، محمد. (۱۳۸۳). **زبان شناسی نظری**. پیدایش و تکوین دستور زایشی (ویراست دوم). تهران: سمت.
- ۲- دبیر مقدم، محمد. (۱۳۶۷). «**ساختهای سببی در زبان فارسی**». مجله زبانشناسی س ۵، ش ۱: ۱۳-۶۷.
- ۳- حق شناس، علی محمد و دیگران. (۱۳۸۷). **زبان فارسی ۱**. وزارت آموزش و پرورش سازمان پژوهش در برنامه ریزی آموزش، تهران: شرکت چاپ و نشر کتابهای درسی ایران.
- ۴- حق شناس، علی محمد و دیگران. (۱۳۸۷). **زبان فارسی ۲**. وزارت آموزش و پرورش سازمان پژوهش در برنامه ریزی آموزش. تهران: شرکت چاپ و نشر کتابهای درسی ایران.
- ۵- حق شناس، علی محمد و دیگران. (۱۳۸۷). **زبان فارسی ۳**. وزارت آموزش و پرورش. سازمان پژوهش در برنامه ریزی آموزش. تهران: شرکت چاپ و نشر کتابهای درسی ایران.
- ۶- میرعمادی، سیدعلی. (۱۳۶۷). **نحو زبان فارسی بر پایه نظریه حاکمیت و مرجع گزینی**. تهران: سمت.
- ۷- میرعمادی، سیدعلی. (۱۳۷۹). **نحو زبان فارسی و انگلیسی در قالب برنامه کمینگی** تهران: نشر فرهیخته.

8-Radford, Andrew, 1997, Syntactic theory and the structure of English, Cambridge University Press.

9-Larson, R, 1988, " On the Double Object Construction", Linguistic Inquiry, 19:335-391.

10- _____, 1990, Double Object Revised: Reply to Jackendoff, Linguistic Inquiry, 21:589-632.